

TERUGBLIK

Hilversum in de tweede wereldoorlog Verslag van de ledenavond van 28 april 1993

In het kader van de mei-herdenkingen en aansluitend op het tweede nummer van *Eigen Perk* van deze jaargang was de ledenavond van april gewijd aan Hilversum in oorlogstijd. Oud-Hilversummer en lid van het voormalig verzet T.J. de Geus gaf ons een algemeen overzicht van de geschiedenis van Hilversum in de periode '40-'45 en verhaalde ons van zijn ervaringen in het verzet.

Hilversum

In 1940 was Hilversum een middelgrote industriestad. Het genoot vooral bekendheid als tuindorp, en door de aanwezigheid van bekende gebouwen (Dudok) en de radio. De bevolking laat zich het beste kenmerken als gezagsgetrouw. Bij de komst van de Duitsers was er dan ook sprake van een apatische houding; van georganiseerd verzet op grote schaal was geen sprake. Wel was er enige sabotage: bijvoorbeeld het doorsnijden van telefoonlijnen, maar de heer De Geus zag hierin niet meer dan kwajongenswerk. De apatische houding ten opzichte van de Duitsers zou pas in de loop van de oorlog, en vooral in 1944-'45, verdwijnen.

Het bestuur van de gemeente was in de oorlogsjaren hoofdzakelijk in handen van de burgemeester en met die burgemeesters hebben we het maar bar slecht getroffen. Burgemeester Lambooy, een verklaard anti-fascist, ging helaas in januari 1940 met pensioen. Hij werd opgevolgd door Baron de Wijkerslooth, volgens De Geus een warhoofd. Hij bedoelde het goed en sprak de bevolking in mei '40 bemoedigend toe via de draadomroep. In oktober '40 nam hij echter ontslag om in '42 lid te worden van de NSB en naar het oostfront te gaan. Hij werd opgevolgd door Von Bönninghausen, zonder meer een "foute" burgemeester en bovendien een fanatieke NSB-er. Hij deed veel om de bevolking te winnen voor het nationaal socialisme. Hij kon echter niet verhinderen dat er in Hilversum (een industriestad, dus veel arbeiders) op grote schaal werd meegedaan aan de Februarista-

king in '41. Mede naar aanleiding daarvan liet hij zich benoemen tot regeringscommissaris, waarbij hij de gemeenteraad buiten spel zette. In december '43 nam hij ontslag en werd vervangen door burgemeester Fijn, ook een NSB-er, maar niet van het fanatieke soort. Fijn is tot het eind van de oorlog in functie gebleven. Zeer te roemen daarentegen was de houding van wethouder David Lopes Dias. De komst van Von Bönninghausen was voor hem aanleiding om ontslag te nemen als wethouder en raadslid; hij wenste als jood en socialist niet met een NSB-er samen te werken. Al na enkele maanden werd hij gearresteerd en op transport gesteld.

Met de gemeentelijke administratie, bijvoorbeeld het bevolkingsregister, het arbeidsburo en het distributiekantoor, hadden we het wél goed getroffen. De medewerkers daarvan hebben waar mogelijk zoveel mogelijk vervalst, gesaboteerd of tegengewerkt. Het distributiekantoor leverde bijvoorbeeld altijd voldoende clandestiene bonkaarten voor onderduikers. Een overval van dat kantoor is dan ook nooit nodig geweest. En op het arbeidsburo deed men van alles om te voorkomen dat mensen in Duitsland tewerk werden gesteld. Het politiekorps kenmerkte De Geus als een groep die niet fout was, maar toch té slaafs de orders van de Duitsers opvolgend. Daar stond tegenover dat sommige politiemensen wél goede dingen deden, vooral in de hogere rangen. De commissarissen waren altijd anti-Duits.

Hilversum was in '40 als plaats van weinig tactisch of strategisch belang. De enige uitzondering hierop was de radio. Deze was voor de Duitsers van groot belang, vooral om de nationaal-socialistische ideologie te verspreiden. Al direct in mei '40 stonden ze dan ook op de stoep van de studio's. In het voorjaar van '41 werden de zuilen opgeheven en kwam het tot een rijks radio omroep, uiteraard onder nationaal-socialistische leiding. Een groot deel van de omroepmedewerkers heeft hier braaf aan meegewerkt.

De Duitsers

Het geringe strategische belang van Hilversum had ook tot gevolg dat er hier geen grote bezet-

tingsmacht was, hooguit 250-300 man. Hilversum was, mede door de mooie omgeving, erg in trek als verlofcentrum. Pas na de Slag om Arnhem, september 1944, werden er hier veel Duitsers geleverd, zo'n 1600 man waaronder veel SS-ers. Los van de gewone bezettingsmacht stonden de ontwikkelingen op Trompenberg. Hier vestigde zich de *Wehrmachtsofficer der Nederlanden*, nadat door geallieerde luchtaanvallen de grond aan de kust hem te heet onder de voeten was geworden. Dit gaf een drukte van belang: hoge omes reden af en aan. Hierdoor werd Hilversum ook een mogelijk doel voor oorlogshandelingen. Het leidde tot de bombardementen van eind 1944 en het voorjaar van '45. Over het algemeen hadden we het volgens De Geus met de gewone wehrmacht in Hilversum niet slecht getroffen. Vele malen kwamen er van de Feldgendarmrie waarschuwingen voor aanstaande razzia's en huiszoekingen. De Duitsers hebben in Hilversum nooit wandaden uitgehaald, slechts opdrachten uitgevoerd. Bovendien vermoedt De Geus dat de Feldgendarmrie lange tijd precies geweten heeft wat het verzet uitspookte. U 61, een pand aan de Utrechtseweg dat aan het eind van de oorlog dienst deed als zenuwcentrum van het verzet, kenden ze wel, maar ze hebben het altijd met rust gelaten.

Het verzet

Het verzet kwam, als elders, maar heel geleidelijk op gang. Gemeten naar aantallen verzetsmensen is het verzet in Hilversum, voor zover bekend, altijd onder het landelijk gemiddelde gebleven. Aan het eind van de oorlog waren 100 tot 120 mensen als dagtaak actief in het verzet, terwijl er ca. 1000 af en toe hand- en spandiensten bewezen. Een belangrijke rol speelden de kerken: onderduikers en verzetsmensen waren daar altijd welkom.

In Hilversum deed men aan alle vormen van verzet. De LO zorgde voor onderduikers, er waren twee Knokploegen die aan sabotage, overvallen en wapendroppings deelnamen, er waren twee illegale bladen ("de Vaderland Getrouwe" en "de Gooise Koerier"), en door een illegale zender (eerst in het Hof van Holland, later in de Noorderkerk) werden gegevens naar Engeland gezonden. Deze gegevens werden verzameld door spionagegroepen, die nauwgezet de activiteiten

van de Duitsers in het Gooi in de gaten hielden. Eén van de eersten die dat hier deden was Kick ten Boom. Vanaf begin 1944 was de Groep Albrecht op dit terrein actief. Gé Verheul was in dit kader een bekende naam. Ook De Geus werd later lid van deze groep. De Groep Albrecht was vooral bezig met inlichtingenwerk als voorbereiding op de bevrijding. Binnen de groep heerste een strenge discipline i.v.m. de veiligheid.

Vanaf de tweede helft van '44 werd de BS actief. Deze "Binnenlandse Strijdkrachten", in Hilversum en omgeving onder leiding van Dr Dieperink, was een samenbundeling van de verschillende LO- en Knokploegen. Door het diplomatieke optreden van Dieperinck was het Gooi een van de weinige gebieden waar deze samenwerking zonder slag of stoot plaatsvond. De BS was een (semi-)militaire organisatie die zich bezighield met spionage, wapendroppings, wapenopslag, sabotage etc.

De samenstelling van het verzet wek weinig af van het landelijk beeld: de gemiddelde leeftijd van de verzetsmensen was iets onder de 30. Het waren vooral socialisten, communisten en mensen uit het kerkelijk leven.

Tot slot ging De Geus in op de vraag of het verzet zin heeft gehad. Het verzet heeft de bevrijding niet één dag dichterbij gebracht. Er was wel veel waardering vanuit het buitenland. Daar staat echter tegenover dat de Duitsers er niet in geslaagd zijn de Nederlandse bevolking "gelijk te schakelen", d.w.z. het nationaal socialisme in te voeren. Het verzet heeft dus mede bijgedragen aan de bewustwording van de "gewone" bevolking. Ook zijn de Duitsers er nooit in geslaagd de illegaliteit te bestrijden. Ondanks alles ging men door. Het verzet kon echter niet verhinderen dat de Duitsers alles wat van nut was voor de oorlogvoering wegsleepten; in 1945 zaten we met lege fabriekshallen (o.a. de NSF). Ook het wegslepen van mensen kon maar ten dele voorkomen worden. Tegen het eind van de oorlog waren er 300.000 onderduikers. Maar helaas was een groot percentage van de joodse bevolking wel weggevoerd naar de vernietigingskampen.

Aan het eind van de avond waren er nog enige opmerkingen vanuit de zaal. De heer Robeer vertelde dat het socialistisch verzet wel degelijk al in 1940 actief was. De "Groep van Spengen" hield zich toen al bezig met het bespioneren van

het vliegveld en het verzamelen van wapens. Ook werden al direkt de teksten van Lopes Dias illegaal gestencild en onder de bevolking verspreid. Het beeld dat het verzet maar langzaam op gang kwam verdient dus enige bijstelling. Maar al met al bood de heer De Geus ons een goed algemeen beeld van het wedervaren van Hilversum in de oorlogsjaren. Gezien de grote opkomst op deze ledenavond en het enthousiasme verdient deze periode in de Hilversumse geschiedenis zeker verdere bestudering.

EJP

Grenspalen in het Gooi

Verslag van de ledenavond van 26 mei en de excursie van 29 mei 1993

De heer W.F. Kuiper verzorgde deze avond een dia-klankbeeld over de grenspalen ("Leeuwenpalen") in het Gooi. Op deze avond had de heer Kuiper zelf gezorgd voor zeer professionele apparatuur. Twee dia-projectoren en een gekoppelde recorder met geluid zorgden voor een prima beeld en geluid.

Met muzikale achtergrond schetste de heer Kuiper de geschiedenis van de grens tussen

Utrecht en Holland. Kaarten op verschillende schaal verduidelijkten die vreemde rechte grens nog eens. Het dia-klankbeeld was zeer goed opgezet. Uitstekende foto's en een goede toelichting. Velen in de zaal vonden het jammer dat het eigenlijk zo snel afgelopen was.

CvA

Na de pauze kwam Kees van Aggelen aan het woord. In zijn betoog maakte hij menigeen enthousiast voor de komende excursie. Met name de extra informatie en de dia's over het boerderijcomplex Einde Gooi kreeg grote waardering.

Een aantal wat oudere leden was wat onder de indruk van de totale lengte van de fietstocht (ca. 40 km), maar kon worden gerustgesteld met de mededeling, dat de tocht naar believen kan worden onderbroken. 30 van de 80 aanwezigen gaven bij handopsteken te kennen de tocht te willen meemaken.

Zaterdag 29 mei was het zo ver. Ruim 30 mensen verzamelden zich bij het restaurant van het vliegveld Hilversum. Na een kopje koffie, aangeboden door de vereniging, vertrok men olv. de heer Kuiper die voor de gelegenheid in een

Enkele deelnemers aan de excursie bij het boerderijcomplex "Einde Gooi" (foto: JEL).

sportieve wielrenners-outfit was gestoken. Kees van Aggelen deelde aan de deelnemers een eerste versie uit van een door hem samengestelde routebeschrijving langs de leeuwenpalen. Met dat gidsje in de hand kan de route ook op eigen houtje worden ondernomen, al zijn een aantal palen moeilijk te vinden.

De tocht gaat voorlopig in oostelijke richting tot aan de boerderij "Vredebest" waar we ook de eerste paal 22 tegenkomen. Vanaf dat punt loopt de grens Utrecht-Noord Holland vrijwel kaarsrecht van ZW naar NO.

Het leuke is dat je op de route die bepaald is door genummerde en veelal identieke palen ook tal van andere ervaringen opdoet. De historicus komt aan zijn trekken. In zijn fantasie is hij weer getuige van de gevangenneming van Floris V die nietsvermoedend inging op de uitnodiging om in de ruige Egelshoek te jagen, om daar te worden gevangen door Herman van Woerden en te worden afgevoerd naar het Muider slot. Maar ook de natuurliefhebbers en de in landschapsgeografie geïnteresseerden komen ruim-

schoots aan hun trekken. De situering van de boerderij "Einde Gooi" is nog mooier dan de dia's al suggereerden. En wat een rust in een gebied zo dicht bij de bedrijvige stad!

Via Hollandsche Rading en Vuursche Dreef komen we bij het fietspad richting Laren, dat rechtstreeks naar Groot Kievitsdal voert. Onderweg passeren we het het Smithuyserbos, het Cronebos en de golfbanen.

De palen zijn wat minder spectaculair. Ze zijn genummerd maar verder identiek. De meesten zijn nog in deze eeuw vervangen. Die van ouder datum zijn natuurlijk interessanter en daar blijft de excusiegroep wat langer stil staan. Zoals die bij de verspringing van de grens (dat schijnt een 'inschinkeling' te heten) bij het restaurant Kievitsdal aan de weg Hilversum-Baarn.

We steken de Soestdijkerstraatweg over, rijden langshet bos van de Monnikenberg, steken de onbewaakte overweg over naar de Dr. A. Schweitzerweg om neer te strijken op het terras van de kiosk The Sailor voor een versnapering. Vandaar maken de meest enthousiasten een klein uitstapje

De Leeuwenpaal bij Groot Kievitsdal is van oudere snit en wijkt in meerdere opzichten af (foto: JEL).

Paal 7 staat aan de A27 en is vanaf die weg goed te zien (foto: JEL).

Paal 2 bij het laatste stukje van de Gooyergracht (foto: JEL).

Dé Leeuwenpaal bij Huizen, waarvan het origineel in de hal van het Goois Museum staat (foto: JEL).

om ook de Leeuwenpaal te zien die langs de A27 staat opgesteld. Vanaf de randweg langs de autoroute blijkt het vinden van deze paal, zeker als de bomen in blad staan, een hele opgave. De paal staat komend vanuit de richting Utrecht bij de afslag Amsterdam-Amersfoort, juist op de plaats waar de lichtmasten beginnen, en is vanaf de autoweg goed te zien.

Terug naar de achterblijvers en zongenieters die nog op het terras zitten en dan verder het fietspad aan de andere zijde van de A27, richting Gooyergracht. Inmiddels passeren we de grenspalen 5 en 4. De laatste staat in de berm van de A1 aan de kant van Eemnes en is vanaf het viaduct bij de stuifzanden van de Witte Bergen juist te zien.

Via Laren en de Gooyergracht (eerst de straatnaam, daarna het kanaal gegraven in 1535) komen we bij het laatste en zwaarste deel van het traject. Een matig onderhouden zandpad langs Blaricum op weg naar dé Leeuwenpaal op het

kruispunt bij Huizen bij de afslag naar de A27. Ook al betreft het hier een replica (het oorspronkelijke exemplaar staat in het Goois Museum) toch overheerst de voldoening. Via de dorpskerken van Blaricum en Laren terug naar Hilversum en nagenieten van een fietstocht die tegelijk leerzaam en vermakelijk is.

De volgende keer neem ik mijn familie mee!
JEL

Historische Fietstocht – De leeuwenpalen in het Gooi
Een uitgave van de Hilversumse Historische Kring "Albertus Perk". Deze routebeschrijving is tegen geringe kosten beschikbaar aan de leetuurtafel tijdens de ledenavonden.